

Aztán hadnagy lesz az ember

Összehasonlító elemzés: Karinthy Frigyes Tanár úr kérem című karcolatfüzérének két része, A jó tanuló felel és A rossz tanuló felel

„Tanár úr kérem, én készültem.”

Hányszor, hányszor mondtuk el az elmúlt négy évben ezt a mondatot. És nemcsak akkor, amikor az volt a feladat, hogy bényezetmínuszpluszmínusznégyzetgyök satöbbi, satöbbi. Hanem például akkor, amikor a heroikus életérzést kellett volna megragadnunk az üstökénél fogva, mint Münchhausen báró **ennenmagát**, vagy például akkor, amikor a kovalens kötések polaritását kellett volna felmondanunk kémiából, a tektonikus lemezek mozgásáról kellett volna értekezni földrajzórán, netán az ozmózis rejtélyeibe kellett volna a sejtek mélységéig belesüllyednünk.

És ezek a készültetések, ezek a nehéz felsóhajtásokkal teli homályos sejtések, a négyesek szárának vastagításai, az olykor szóban is megvalósított kaligrafikus **(-1)** ügyeskedések – mind-mind hiába voltak ezek. Vagyis épphogy nem hiába. Hiszen a megannyi bukás és bukducsolás után, a nagy lélegzetvételek után, a spongyáért ablakhoz megtett végtelen hosszúságúnak tűnő utak, az egyenlőségjelek szép lassú felrakásai után most itt vagyunk. Itt ülünk az érettségin, és összehasonlítunk, elemzünk, összehasonlítóelemzünk.

Látszólag könnyű a dolgunk. Négy év gimnázium, és előtte nyolc év általános iskola – tizenkét iskolapadban töltött esztendő után az embernek nincs könnyebb téma, mint az iskolai mindennapok két legismertebb karakteréből felépítenie a dolgozatát. Persze a téma épp a könnyűsége miatt rejteget veszélyeket, mint boszniai határvidék taposóaknákat. Hiszen könnyen elcsúszhat abba az irányba, hogy az általános érvényű bölcsességek leírása helyett saját mikroközösségének történeteit írja meg, az összehasonlító elemzés pedig átfordulhat egyfajta szabad ötletek jegyzékébe, amikor az ember önanalízist kezd, és kiírja magából a gimnáziumi évek minden frusztrációját, a jó tanuló helyi ministeimannok iránti gyűlöletét, a padtársa Arany János-i méretekből is kézzelfogható büdösségét, az előtte ülő osztálytárs mezítelen háta és kivillanó csipkés bugyija jelentette szexuális frusztrációit.

De tudjuk, nem szabad ezen a vakvágányon elindulni, a szövegre kell koncentrálni, a dolgot kell nézni magát.

Karinthy Frigyes 1916-ban megjelent Tanár úr kérem című kötetének talán legismertebb két írását kell elemeznünk: A jó tanuló felel és A rossz tanuló felel. A modell, mint írtam, ismerős: ki **ne** ismerne saját szűkebb környezetéből akár jó, akár rossz tanulókat? A két karcolat az ilyen írások műfajának megfelelően –

miszerint egy problémát mutatnak be szellemesen, röviden, és fogalmazzák meg annak tanulságát – látszólag egy-egy szimpla iskolai élethelyzetet mutat be, de az a kép, amit kialakít, általános érvényű és erejű. Olyan felelet, amelyet a jó tanuló adott, és olyan, amelyet a rossz tanuló nem adott, pontosan így biztosan nem hangzott el soha egyetlen iskolában sem – mégis minden eleme életszerű, külön-külön alighanem, sőt, egészen biztosan minden mozzanata megtörtént.

Látszólag egy-egy iskolai karakterről (-1) szól a két történet. A jó tanulóról és a rossz tanulóról. A jó és a rossz szembeállítása természetesen itt nem végezhető el az általános morális-etikai dimenzió mentén: nem a jó áll szemben a rosszal; nem tudjuk, hogy Steinmann egyébként egy remek ember-e vagy sem, hogy kimentene-e a vízből egy fuldokló kisgyereket, **hogyan nem gyűjt-e fel éjszakánként hajléktanokat, vagy nem ölt-e néha a szívbeteg szomszédot ijesztgetni Lendvai Ildikó-maszkot. nem sok ez?** A jó tanuló itt nem más, mint egy, a rendszerbe beilleszkedni tudó, a feladatoknak megfelelni tudó ember. Ahogyan a rossz tanuló sem feltétlenül rossz: lehet, hogy beteg gyerekeket ápol tanulás után – vagy hát talán helyette is –, idős embereket kísér át az úttesten; és az is meglehet, hogy egyszer majd, ha eljut oda, a haza tisztos polgára, derék katonája lesz.

Jó tanuló? Rossz tanuló? Két ember, akiket a sors egy adott helyzetbe vetett, és ott vagy meg tudták állni a helyüket, vagy nem. A többségünk, amikor egy kihívással kell szembesülnie, minek szépítsük a dolgot, általában nem tudja megállni a helyét.

Nem véletlen, sőt, figyelemreméltó különbség, hogy a jó tanulónak neve is van, a rossz tanulónak nincs. Van egy Steinmann és nincs egy... Nincs egy Faragó, egy Asztalos, egy Rötlisberger vagy akár egy másik Steinmann.

Mert jó tanulónak lenni – az valami különleges dolog. A jó tanuló az nem a normális állapot (engedtessék meg egy személyes megjegyzés: én otthon négy éve használom azt a védekezési stratégiát, amiről most írok). Nézzük csak meg a jó tanuló felelet elejét:

„A Steinmann mindent tud előre, még mielőtt megmagyarázták volna. Matematikai lapokba dolgozik, és titokzatos szavakat tud, amiket csak az egyetlen tanítanak. Vannak dolgok, amiket mi is tudunk, de ahogy Steinmann tudja, az a biztos, az az egyedüli helyes, az az Abszolút.”

Ilyen ember ugyebár nincs. Vagyis van, de nem fordul elő minden osztályban, sőt, minden iskolában sem. Az ilyen tanulókból egy évfolyamon az egész országban néhány tucat akad. Ők lesznek az **Elit**: a társadalom, egy jól szervezett, az oktatás mindenhatóságára épülő, viszonylag zárt és kötött, de emiatt jól kiszámítható társadalom vezetői. Egy olyan társadalomé, amilyen a huszadik század elején a magyarországi volt. Ahol a jó tanuló egyetemre ment, külföldre ment, világot látott, hazajött, összeköttetései voltak, jól nőst – ha nem is szerelemből –, ahol a jó tanuló általában legalább a polgári középosztályból került ki, és általában a polgári felsőosztályba került be. A jó tanuló **V**alaki volt. A kevesek egyike, a kevés Kiváltságosok egyike – de Kiváltságos egy olyan világban, ahol egy nagyon szűk pályán lehetett Kiváltságossá válni.

Ezzel szemben a rossz tanuló – az mi vagyunk. A tömeg, az általános. De persze ennek az alja, hiszen a Rossz tanuló felel tanulója mindenből rossz, sőt, mindenből a legrosszabb. Megbotlik, elejti a füzeteket, és ezen mindenki nevet, mert nevethet: „a rossz tanuló törvényen kívül áll, rajta lehet nevetni”. Ő a feszültségoldó ember, a bohóc a **manézsb**an két vérfagyasztó mutatvány között. És míg Steinmann a maga zsenialitásával nincs minden osztályban – bár persze ministeinmannok mindig vannak, olyanok, aki a mi húsz-harmincfős közegünkben a legjobbak –, addig Rossz tanuló, legrosszabb tanuló mindenhol van. (Mellékesnek tűnő, nem mellékes megjegyzés: az, hogy a rossz tanuló számára a katonai lét jelenti a kiutat, egyfelől szintén indoka a név nélkülségnek, hiszen a katonaság is az uniformizálódásról és személytelenségről szól, másfelől egyfajta társadalomkritikaként is felfogható, hogy a selejtből, a legrosszabból katona még mindig lehet, ráadásul nem is akármilyen.)

A két karcolat hasonló irodalmi eszköztárat alkalmaz: ironikusan, az abszurd határáig felnagyítva mutat be egy-egy élethelyzetet. Egy emberi közösség két ellentétes pólusáról szól, „különleges, ünnepélyes pillanatról” és az „agyrém, nyomasztó lidércnyomásról”. A két karakter is eltérően jelenik meg: „szerényen és illedelmesen” ül Steinmann, amikor már túl van a megmérettetésen, miközben „véres dac, lázadó kétségbeesés” állapotában védekezik a Valaki, hogy ő bizony készült.

Figyelemreméltó, hogy a két szituációban van egy azonos elem, amely azonban szintén épp az ellentétet mutatja be: a befejezetlen mondat.

A jó tanulóé:

„A jó tanulóknak be se kell fejezni ezt a mondatot. Minek befejezni? Maradt-e szemernyi kétség afelől, hogy be tudja fejezni?”

És a rosszé:

„- A másodfokú egyenlet... - ismétli olyan ember modorában, aki nem azért ismétli a szót, mintha nem tudná, mit akar mondani, hanem inkább azért, mert rengeteg mondanivalója közül a leghelyesebbet, a legfrappánsabbat, a legtökéletesebbet válogatja és mérlegeli. De a tanár, ó, a tanár már tudja, mit jelent ez”; majd még egyszer jön ez a mondat, kissé hosszabban: „A másodfokú egyenlet az elsőfokú egyenletből származik oly módon, hogy az egész egyenletet megszorozzuk...”

Példaértékű-e a jó tanuló, szeméttbe való-e a rossz? Sőt: szeretjük-e a jó tanulót, megvetjük a rosszat? Aligha, sőt, inkább nem. Talán merő emberi irigységből vagy szánalomból, talán azért, mert mi is Rossz tanulók vagyunk, és sosem volt esélyünk sem, hogy Jó tanulók legyünk. Vagy talán azért, amiért az ember a Dávid és Góliát-harcokban mindig Dávidnak, a dávidoknak szurkol: mert szeretnénk, hogy az esélytelenebb megmutassa, hogy helyt álljon. Mert nem lehet, hogy az embernek „odvas és züllött, kidaszított szívvel” kelljen állnia a világban, kívül maradván „a jóság és emberszeretet osztályán”. Hogy aztán, legfeljebb és jobb híján, jöjjön a katonaiskola, ahol korán kell kelni.

Ez a mi végső reménységünk. Legfeljebb hadnagyiskolák helyett már valóságshow-kal, zenészszerenyekkel, a mindennapi semmiségünkből és név nélkülségünkből való kitörés általános nagy reményeivel. De legalábbis az életre adott nagy, helyeslő bólintásokkal. És a reménnyel, hogy egyszer hadnagy lesz az ember.

Kicsit hosszúra nyúlt bevezető után a dolgozat jól hasonlítja össze a két szöveget. Kitér valamennyi megadott szempontra, és szellemes megoldással azonosítja a befogadói nézőpontot az elbeszélőével, így személyes reflexióit is ügyesen beilleszti az elemzés szövegébe. A nyelvi megoldások néhol túlburjánznak, ezáltal a gondolatmenet veszít feszességéből.

Tartalom: 20

A lényegi állítások kifejtettek, a példák, hivatkozások relevánsak, a gondolatok hihetőek, meggyőzőek (pl. az állításokat támogató érvek közül egy sem alapul fogalmi, logikai tévedésen).

A vizsgázó írásművében tanújelét adja ítélőképességének, kritikai gondolkodásának. Az írásmű tartalmaz személyes reflexiókat, kifejtett véleményt, álláspontot.

Szerkesztettség : 16

Az írásmű minden fontos részt (felvezetés, kifejtés, lezárás) tartalmaz, de azok aránya, egyensúlya helyenként megbillen (pl. túl hosszú bevezetés, hosszas, kissé felesleges kitérők).

Nyelvi minőség: 18

Az írásmű nyelvi, stílusi regisztere megfelel a téma és a vizsgahelyzet követelményeinek. A szóhasználat általában pontos, szabatos, de olykor a köznyelvi normától eltérő szóhasználat (pl. szleng, nyelvi-gondolkodási panel, egyénieskedő szó szerkezetek, felesleges nagybetűk) miatt modorossá válik a szöveg.

Helyesírás: 2 hibapont = -1

Összpontszám: 60-1= 59

59 + 36 = 95 %